

FRANSA'DA DİN-DEVLET AYRIMI KANUNU VE ÜLKELERİNDE DIŞLANAN DİN ADAMLARININ OSMANLI DEVLETİNE SİĞİNMASI MESELESİ

Doç. Dr. Ahmet KAVAS*

ÖZET

Fransa hükümeti din ile devlet arasındaki ilişkileri 31 Aralık 1905 tarihli bir kanunla tamamen kopardı. Altıncı yüzyıldan itibaren köklü bir Hıristiyan geleneğine sahip olan bu ülke halkının tamamına yakını bu dini benimsemiş bir vaziyeteydi. 16. yüzyıla kadar da bu dine inananların büyük bir çoğunluğu Kilise idaresince verilen ağır cezalar sebebiyle Katolik mezhebi dışında farklı bir din oluşuma tevessül edemedi. Bunun tek istisnası ise çıktıkları büyük sıkıntılara rağmen mezheplerine bağlılıklarını sabırla sürdüren Protestanlar oldu ve bunlar ancak 18. nci yüzyılın sonundan itibaren belli bir huzur ortamına kavuşabildiler.

Anahtar Kelimeler: Fransa, Din-Devlet Ayrımı, Osmanlı Devleti

ABSTRACT

THE LAW OF THE SEPARATION OF RELIGION AND STATE IN FRANCE AND THE ASYLUM OF RELIGIOUS MEN WHOM ARE DEPORTED FROM THEIR COUNTRY TO OTOMAN EMPIRE

The government of France completely broke off relations between religion and state in 31st December 1905. Most of people of this country which had a rooted Christian tradition from the sixth century adopted this religion. Until the 16 the century, believer of this religion could not attempt to formation apart from Catholic Church because of heavy punishments by administration of Church. Only exception was Protestants who has continued their obedience to their sect in spite of adversities. But they found a ease atmospheric since the ending of 18th century.

Key Words: France, Separation of Religion and State, Ottoman State.

Farklı inanç sahiplerine karşı Fransız Katoliklerinin ilk ciddi tepkisi 13. yüzyılın başında Doğu Avrupa menşeli Bogomiller'in bu ülkeye gelerek yerleşmesiyle başladı. Daha önceden yaşadıkları Bulgaristan ve Bosna-Hersek

* İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölüm Başkanı

topraklarını terk ederek Güney Fransa'nın Albi bölgesine yerleşen bu farklı akide sahipleri oldukça iyi karşılandılar. Bu inancı benimseyenler Katolikleri gerçek Hristiyanlıktan uzaklaşmakla itham edip kendilerine "öze sadık kalanlar" anlamına gelen "Cathares (Katar)" kelimesiyle hitap ediyorlardı. Fakat Papalık bunların akidelerini son derece tehlikeli saydı ve tamamını sapıklıkla itham ederek üzerlerine Dominiken tarikatı mensuplarını sevk etti. Albi bölgesinde bu inancı yayan kimseler diri diri yakılmak da dahil çok ağır cezalara maruz kaldılar.

Avrupa genelinde Hristiyanlık içinde yaşanan farklı mezhep kavgalarının en aşırı noktaya ulaştığı ülkelerin başını Fransa çekti ve özellikle bu kavga Protestanlığın ortaya çıkmasıyla birlikte inanılmaz boyutlara ulaştı. Günümüzde Katolikler'den sonra yeryüzünde en kalabalık Hristiyan kitleye sahip bu mezhep 16. yüzyılda başta Fransa ve Almanya olmak diğer Avrupa ülkelerinde yayıldı. Bunlar da birinci dinî topluluğa benzer bir şekilde Katolikleri dinin özünden uzaklaşmakla suçlayıp yaşayış biçimlerini değiştirmelerini istediler. Sonunda Katolik Kilisesinin bunlara karşı tahammülü kalmadı ve 18. yüzyılın sonlarına kadar Protestan mezhebini benimseyenlere çok büyük işkenceler yapıldı. Din adamları içinde çok sayıda kimse Cathares inancını benimseyenler gibi ya diri diri yakıldılar veya daha başka ağır cezalara çarptırıldılar.

Katolik mezhebine bağlı olanların Fransa'da bin yıldan fazla süren tahakkümü 1789 Fransız İhtilali ve sonrasındaki gelişmeler ile epeyce sarsıldı. Bundan böyle Katolikler de büyük bir dışlanmaya maruz kaldılar. 19. yüzyılın tamamlanmasına 10 yıl gibi kısa bir süre kala tarihteki güçlü konumlarını iyice kaybeden Katolikler'in durumu gittikçe kötüleşti. Fransız İhtilali'nin bu mezhebe karşı başlattığı mücadele Kilisenin tarih boyunca temsil ettiği eğitimden sağlığa, ekonomiden siyasete kadar içtimaî hayatın bütün alanlarını içine alıyordu. Ne var ki bütün bu yok etme amaçlı uygulamalar Kilise'nin gücünü kırmaya yetmedi. Katolik Kilisesi'ne karşı takınılan bu menfî tavır bir asırdan fazla sürmesine rağmen henüz yıkıcı bir darbe ise vurulamadı.

20. nci yüzyılın başında devletin Kilise ile yollarını ciddi olarak ayırması yönünde gelişen siyasi irade oldukça kuvvetlendi. Daha önce diğer mezheplere

bağlıların acı çekmeleri için ellerinden gelen her kötülüğü yapan ve ülkenin inanç yapısına damgasını vuran Katolikler de artık ağır sıkıntılara maruz kalmaktaydılar. Özellikle 1905 yılında Kilise'nin Hükümetten Tefriki Kanunu'nun (Sépération) uygulanmaya konması büyük kavgalara sahne oldu. Ülke genelinde Kilise adına eğitim faaliyetini yürüten rahip ve rahibelerden oluşan yüz binin üzerinde bir kitle büyük bir baskı gördü. Yaşadıkları bu insanlık dışı uygulamalar bugüne kadar çok sayıda araştırmaya konu oldu. Ancak bu insanların ülkelerinden sınır dışı edilmeleri sürecinde Osmanlı idaresindeki topraklara gelmeleri konusunda hiç durulmadı. Oysa ki bunların kabul edilmeleri veya reddedilmeleri bir yana Fransa Devleti ile Osmanlı Devleti arasında uluslararası bir mesele haline gelen bu konu hemen hemen hiç bilinmemektedir.

Fransa'dan Osmanlı topraklarına gelmeye çalışan din adamları

Fransız hükümetinin kendi vatandaşı olan rahipleri ve rahibeleri sınır dışı etmeye başladığı dünyanın her tarafında kısa zamanda duyuldu. Bu mezhep mensuplarından bir kısmının İstanbul'da ve Osmanlı'nın diğer topraklarında eğitim faaliyetleri yürütmek üzere daha önce gelerek değişik okullar açtıkları biliniyordu. Bir taraftan Müslümanları Hıristiyanlaştırmak için misyonerlik faaliyetlerine tevessül etmeleri, diğer taraftan Osmanlı tebaası içinde Katolik olmayan Hıristiyanları kendilerine çekme faaliyetleri büyük sıkıntı doğurmaktaydı. Özellikle Ortodoks ve Ermeni din adamları kendi cemaatleri üzerinde mezhep değiştirme faaliyetlerinden oldukça şikayetçi olmaktaydılar.

Uzun zamandır Avrupalı misyonerlerin faaliyetlerinden şikayetçi olan Osmanlı devlet adamları için Fransa'nın çıkardığı son karar oldukça önemliydi. Yeni geleceklerden ziyade öncelikle eskiden gelenleri sınırdışı edebilme hesapları yapıldı. Böylece daha önce değişik vesilelerle Osmanlı topraklarında gelmiş bulunan misyonerlerden kurtulmuş olacaktı. Hatta Müslüman çocukların zihinlerini karıştırdıkları iddia edilen bu kimselere ait okullar da herhangi bir problemle karşılaşmadan kapatılabilirdi. Bu son gelişmenin bir fırsat olduğunu düşünenlerden birisi de Mukîm isimli bir doktor olup bu konuda devlete bir rapor hazırlayıp sundu. Rapora göre sınır dışı edilen rahipler

konusunda gerekli bilgiler alındıktan sonra onlara karşı takınılacak tavırdan Fransız hükümeti de haberdar edilecek ve ülkelerindeki muamelenin aynısının yapılacağı bildirilecekti.¹

Osmanlı Devleti için oldukça tehlikeli boyut kazanacak olan Katolik din adamlarının bu defadaki kabulleri konusunda önemli kararlar alındı ve Fransa'dan kovulacak olan Cizvit rahiplerin ülke topraklarına girişleri yasaklandı. Hatta bu yasak bizzat Padişahın iradesiyle uygulamaya konuldu. Zaten Fransa'nın böyle bir karar karşısında itiraz edecek bir konumu da bulunmuyordu. Çünkü bir devletin kendi topraklarından kovduğu halkının diğer bir devlet tarafından kabul edilmesi için girişimde bulunması, hatta onların her türlü hukukî haklarıyla ilgilenmesi yönünde uluslararası hukukta herhangi bir mecburiyet yoktu. Haliyle bu ret meselesinin Fransa hükümetine bildirilmesi, Meclisi Vükela'da da görüşülerek alınacak kararın devletin gerekli birimlerine duyurulması istendi.²

Din-Devlet Ayırımı Kanunu Öncesinde Yaşanan Gelişmeler:

Osmanlı Devleti Paris'te bulunan sefiri vasıtasıyla Fransız hükümetlerinin Katoliklerle olan kavgasını uzun zamandır takip etmekteydi. 20. yüzyılın başında Paris'te devleti temsil eden Mehmed Nabi Bey tarafından 4 Kasım 1901 tarihli bir yazı ile Fransa'daki Cizvit rahip ve rahibeler hakkında alınan tedbirler konusunda bilgi verildi. Sefirin bildirdiğine göre ülke sınırları içindeki bütün ruhanî cemaatler konusu Fransız Parlamentosu'nda görüşülmüş ve sonuç olarak bu insanların yurtdışına çıkarılmaları oy çokluğuyla kararlaştırılmıştı. Buna karşılık bazı ruhânî cemaat müntesipleri haklarında çıkarılan yeni kanundaki bazı hususları kabullenmeyip reddettiler. Fransız hükümeti için başlangıçta ülke sınırları dışına çıkarılacak kimselerin nereye gidecekleri hiç önemli değildi. Önemli olan kanunda belirtilen hususlara direnenlerin her ne pahasına olursa olsun sınır dışı edilmeleri meselesiydi.

¹ BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), Y.PRK.AZJ, 55/63, tarihsiz.

² BOA, Y.PRK.BŞK, 65/37, 05 C 1319.

Mehmed Nabi Bey Fransız hükümeti tarafından ülkeleriyle bütün irtibatları koparılan ruhanî cemaatler konusuna Osmanlı hükümetinin ilgi göstereceğinden emindi. Zaten kendisi sınır dışı edilen kimselerden bazılarının Osmanlı topraklarına gideceğini bildiği için bazı gazetelere ilanlar vererek bunların kesinlikle kabul edilmemeleri konusunda ilanlar dahi verdirmişti.³

Fransa'dan kovulmalarına karar verilen din adamları meselesi Osmanlı Devleti'nin diğer Avrupa ülkelerindeki sefirlerini de meşgul etti. Meseleye en yakın konumda bulunan Roma'daki Osmanlı sefiri Mustafa Reşid Paşa olup Cizvit rahiplerle ilgili Hariciye Nazırı Ahmed Tevfik Paşa'yı bilgilendirdi. 27 Nisan 1902 tarihli yazısıyla Fransa'dan sınır dışı edilen Cizvitler konusuna Haziran ayında da temas ederek bu hususta İstanbul'u gelişmelerden haberdar etmekteydi. Osmanlı'nın Roma sefirinin verdiği bilgiler oldukça şaşırtıcı idi. Çünkü bu konuda edindiği bilgilere göre söz konusu rahipler ülkelerinin kendilerine verdiği pasaportlarıyla, hatta Fransız hükümetinin himayesi altında seyahat etmekteydiler. Nitekim Vatikan'daki Fransız sefaretî Doğu'ya gitmek isteyen kendi vatandaşı dahil bütün ruhanilere pasaport vermekteydi. Bu sebeple Osmanlı sefiri İtalya'da kendisine bağlı konsoloslardan yola çıkacak ruhânî cemaatlere mensup kimselerden vize için müracaat edenler arasında özellikle Cizvitlerin taleplerini reddetmelerini bir genelgeyle duyurdu.⁴

Bu meseleyle doğrudan alakalı Paris sefiri ise 2 Temmuz 1902'de Fransa'nın 47 bölgesindeki 130 ruhanî cemaatin kendilerine ait dinî topluluklarının feshedildiğine dair kararı imzaladıklarını İstanbul'a derhal bildirdi. Bundan böyle Fransız hükümeti çıkardığı bu kanunu ciddiyetle uygulamaya kararlı görünüyordu. Hatta her ne pahasına olursa olsun ülke sınırları içinde Hıristiyan cemaatlerinin yeniden oluşmasına kesinlikle müsaade etmeyecekti.⁵

³ BOA, HR.SYS., 430/9, 4 Novembre 1901.

⁴ BOA., HR.SYS, 430/9, lef:4.

⁵ BOA., HR.SYS, 432/2, 2 Juillet 1902, lef:1.

1901 yılında Waldeck Rousseau'nun bakanlığı döneminde çıkan dernekler kanunu da yeni Meclis Konseyi Başkanı Emiles Combes tarafından yapılan açıklamaya göre kesinlikle uygulanacaktı. Yeni çıkan kanun yürürlüğe girdikten sonra faaliyetleri için kanunî müsaade talebinde bulunmayan ruhanî cemaatlerin idaresindeki okulların büyük bir kısmı derhal kapatılacaktı. 20. yüzyılın ilk yıllarında yaklaşık 150.000 öğrenciye eğitim imkanı sağlayan ve sayıları 2.000 ile 3.000 arasında ifade edilen sayıdaki Katolik cemaatlere ait okulun yapacağı hiçbir itiraz kabul edilmeden eğitim faaliyetlerine son verilecekti.

Fransa'da giderek bir kavga ortamı oluşmasına zemin hazırlayan bu gelişme büyük tartışmalara sebep oldu. Millet Meclisi'ndeki Katolik mezhebinin savunucusu konumundaki milletvekilleri ve piskoposlar şikayetlerini her fırsatta dile getirmeye başladılar. Radikal ve Sosyalist görüşlere sahip gazeteler hariç, hatta ılımlı Cumhuriyetçi basın da dahil olmak üzere Le Temps, Les Débats, L'Echos de Paris gibi gazeteler kanunun çıkmasına öncü olan bakanlığa karşı ciddi bir kampanya başlattılar. Kapatılmasına karar verilen okulları idare eden özellikle rahibelerin sınır dışı edilmesi hem Paris'te hem de taşrada gösterilerin yapılmasına sebep oldu. Gösteriler giderek ülke geneline yayıldı ve bunların sınır dışı edilmelerini savunanlarla kanuna karşı çıkanlar arasında büyük kavgalar yaşandı. Hatta olaylar bazı yerlerde iyice kontrolden çıkınca polis birlikleri ve askerler olaylara müdahale etmek zorunda kaldılar. Yaşanan gergin ortamlarda genelde pek ciddi yaralanma olmasa bile çok sayıda kişi tutuklanmaktaydı. Başta sağcı milletvekilleri olmak üzere Katolik komitelerine bağlı rahibeler tarafından düzenlenen daha geniş kapsamlı bir direniş hareketi bekleniyordu. Çünkü her geçen gün çok sayıda rahip ve rahibe yurt dışına çıkarılıyordu. Fransa Cumhurbaşkanı 25 Temmuz günü bu okulların kapatılması kararına itaat etmeyi reddeden 25 ila 26 civarındaki okuldaki rahiplerin güç kullanılarak yurtdışına gönderilmesi kararını imzalaması bu kararın ısrarla uygulanacağını gösteriyordu. Özellikle Fransa'nın batısında yer alan ve dine sıkı sıkıya bağlı olan Bretagne bölgesinde mahalli idarelere karşı ruhanî cemaatleri destekleyen

halkın tepkisi giderek artıyordu. Yine yaşanan olaylara paralel olarak aynı günlerde Paris'te ve diğer bölgelerde de çok ciddi gösteriler planlanmaktaydı.⁶

Paris sefaretinden Hariciye Nezareti'ne 17 Mart 1903 tarihinde ruhanî cemaatler konusu ile alakalı gönderilen yazıda milletvekilleri locasında yaşanan bir tartışma ile ilgili geniş bilgi veriliyordu. Ruhanî cemaatler üzerine locada yapılan tartışmaların bütün Fransa'da büyük bir dikkatle takip edildiği, genel kanaatin parlamentoda eğitim bakanının az farkla da olsa çoğunluğu sağlayacağı yönündeydi. Fransa'da kanun kapsamına giren ve dört ana fırkaya ayrılan 54 ruhanî cemaat vardı. İlimli kanada mensup sağ görüşlü milletvekilleri arasında bu cemaatler konusunda farklı görüş sahipleri bulunuyordu. Bunların her biriyle tek tek anlaşma taraftarı olanlar olduğu gibi tamamının reddedilmesi gerektiğini savunanlar, hatta haklarında teferruatlı bilgiler elde edildikten sonra oylamaya geçilmesini istiyorlardı. Bakan ve bu bakanlığa bağlı bir blok oluşturan milletvekilleri ise her bir ruhanî cemaat yerine dört fırkanın esas alınarak sadece bunların ayrı ayrı oylanmasını istiyorlardı. Böylece bütün cemaatlerin kolayca reddedileceğini düşünüyorlardı. Loca, Cuma veya Cumartesi günleri toplanarak bu konulardaki çalışmaları tamamladı. Şayet eğitim bakanının istediği şekilde kanun oylanırsa 30-40 kadar vekilin katılımıyla oy çoğunluğu temin edilmesi ihtimal dahilindeydi. Zaten bakanlığın 90-100 kadar oy çoğunluğu vardı, ama böylesine hassas bir dönemde 50 kadar çoğunluk oyunun kaybedilme ihtimali vardı. Oylamanın dört fırka üzerinden yapılması kuvvetle muhtemeldi ve özellikle dördüncü fırkayı oluşturan Chartreux ruhanî cemaati üzerinde çok heyecanlı tartışmaların çıkması kaçınılmazdı.⁷

Nihayet beklenen gün geldi ve 25 Mart günü ahlakî değerlere ağırlık veren ruhanî cemaatlere ruhsat verilmesi konusunda yapılan oylamada 253 kabul oyuna karşılık 297 ret oyu çıktı. Böylece bu cemaatler mevcut faaliyetleriyle ilgili izin alamadılar.⁸

⁶ BOA., HR.SYS, 432/2, 26 Juillet 1902.

⁷ BOA., HR.SYS, 432/2, 17 Mars 1903, lef:3.

⁸ BOA., HR.SYS., 432/2, lef:9, 25 Mart 2005.

Paris Sefiri Mehmed Nabi Bey'in raporuna göre milletvekilleri locasında ruhani cemaatler hakkındaki tartışmaların tahmin edilenden de çok süratli geçti. Bunda eğitim bakanlığı karşıtı konuşmacılardan çoğunun söz almamaları etkili oldu. İkinci fırkayı oluşturan ve ahlakî değerler üzerinde duran ruhanî cemaatler ile ilgili 28 Mart günü tartışmalar aniden bitirildi. Millet Meclisi tartışmayı uzatmak istememiş ve bunlara izin verilmemesi yönündeki hükümetin görüşü doğrultusunda çoğunluğun 58 oyu yeterli görmüştü. Dördüncü fırkayı teşkil eden Bruno tarikatına mensup ruhani cemaatler (Chartreux) ile üçüncü fırkadaki Fransa içinde ve yurtdışındaki hastanelerle ilgilenen ruhanî cemaatler konusundaki tartışmalar da ara verilmeden bitirilecek durumdaydı. 28 Mart günü Millet Meclisi'ndeki oturumda daha çok Doğu'daki misyonerlerin ve Fransız ruhanî cemaatlerin kurumlarının rolü konusunda tafsilatlı bilgi veren Plichon isimli milletvekilinin konuşmasıyla geçti. Bu vekil görüşlerini desteklemek için Delcassé ve Constans isimli vekillerin şahitliklerine müracaat etti ve onlar da onu desteklediler.

Paris Osmanlı Sefirinin kanaatine göre Fransız Meclisi kanunun uygulanması konusunda bazı kurumları müstesna tutup ikili bir oyun siyaseti takip ediyordu. Fransa'daki ruhanî cemaatlere karşı çok sert tedbirlere müracaat edilecek, ama yurtdışındakiler himaye altına alınacaktı. Gerçi Fransız hükümeti içinde bu konuda ayrı kutuplar mevcuttu. Gerçi Delcassé 28 Mart günü Vatikan ile münasebetleri yürüten konseyin başkanı olan Emile Combes ile tamamen muhalif bir konumdaydı. Harbiye Bakanı ile Maliye Bakanı arasında Senato'da sert bir tartışma yaşandı. Bu gidişle ruhani cemaatlere karşı kabinedeki gerekli birlik kesilince ayrılık tohumları giderek gelişecek gibiydi. Bu yüzden eğitim bakanlığı alelacele 1903 yılı bütçesini oylayarak bütün locaları tatile çıkarmak istiyordu. Mehmed Nabi Bey Doğu'daki ruhanî cemaat kurumlarıyla ilgili tartışmayı ihtiva eden Fransız Millet Meclisi Zabıta Ceridesi'nin bu tartışmalarla ilgili kısımlarını mavi kurşun kalemle çizerek İstanbul'a olduğu gibi göndermeyi yararlı gördü.⁹

⁹ BOA, HR.SYS., 432/2, lef:4, 29 Mars 1903.

19 Ekim 1901'de Babıali'den gönderilen bir tezkerede Fransa'da bulunan Cizvit rahiplerinin Ekim ayının başında Fransa'dan harice çıkarılacakları konusunda bilgi alınmıştı. Rahipler bu şekilde kovulup çıkarılsalar bile gittikleri yerlerde himaye edileceklerdi. İşte böylesine hassas bir dönemde bu rahiplerin Osmanlı Devleti topraklarına alınmaması konusunda karar alındı. Çünkü bir devletin sınırları içindeki bölgelerinden kovarak yurtdışına çıkardığı bir kısım halkının diğer bir devletin topraklarına kabul etmesi için hiçbir mecburiyet yoktu. Haliyle bu rahiplerin Osmanlı Devleti topraklarına kabul edilip edilmemesi konusu tamamen kendi iradesine bağlıydı. Bu kararın bir suretinin Fransa hükümetine bildirilmesi konusu Hariciye Nezaretine, bu durumun ilanının ise Dahiliye Nezaretine havalesi konusu Meclis-i Vükela kararıyla görüşülüp Padişahın iradesine uygun hareket edilmesi istendi.¹⁰

Fransa'da okulları kapatıldıktan sonra kendileri de sınır dışı edilerek ülkeden kovulacak olan ruhanî cemaatlere mensup Fransız rahiplerinin pasaportlarının başka bir zamana kadar vizeden imtina edilmesi konusu Osmanlı konsoloslarına tavsiye olundu. Ancak bu konudaki alınan tedbirin muhafazasının devam edip etmeyeceği konusunda Paris sefaretini bir karışıklığa mahal vermemek için devamlı bilgi almaktaydı. 26 Ağustos 1902'de hususi bir tezkerede Hariciye Nezareti de bu konuda uyarılarak önceden olduğu gibi rahiplerin Osmanlı topraklarına giremeyecekleri bildirildi.¹¹

25 Ağustos 1902'de Paris Sefareti müsteşarlığından alınan telgraftan anlaşıldığına göre rahipler ve okul öğretmenlerinden çoğu ikametlerine müsaade edilen mahallere ve bazıları da İsviçre, İngiltere ve Avusturya'ya gitmişlerdi. Hariciye Nezareti'yle yapılan yazışmalara göre bu cemaatlere mensup Fransız rahiplerinin pasaportlarına vize verilmemesi bizzat bakan tarafından bütün konsoloslara tavsiye edildi. Bu emrin aralıksız uygulanıp uygulanmayacağı konusu ise Babıali'ye soruldu.¹²

¹⁰ BOA., HR.SYS, 430/9, lef:2, 6 Receb 1319/6 Teşrinî evvel 1317.

¹¹ BOA, HR.SYS., n.430/9, lef.15, 14 Ağustos 1318.

¹² BOA, Y.MTV, 233/148, 22 Cemaziyelahir 1320/25 Ekim 1902.

Fransa'da ruhban mektepleri kapatıldıkça buralarda bulunan ruhban ile okul öğretmenleri ülke dışına kovularak çıkarılmaktaydılar. Bunların ne tarafa gittiklerinin araştırılması gerekiyordu. Mesela Osmanlı Devleti topraklarına gelmeleri durumunda pek çok mahzurları ortaya çıkacaktı. Bu yüzden bunlara izin verilmemesi açık bir şekilde bütün konsolosluklara haber verildi. Zaten Padişahın da bu konuda iradesi vardı. Bu rahiplerin ve okul muallimlerinin çoğunluğu ikamet etmelerine müsaade edilen yerlere ve bazıları da İsviçre, İngiltere ve Avusturya'ya gittiler. Osmanlı Devleti topraklarına gelen rahiplerden o ana kadar bahsedilmediğinden ruhanî cemaatlere mensup Fransız rahiplerin pasaportlarına vize vermemeleri konsoloslara tavsiye edildi. Bu tedbirin muhafaza edilip edilmemesi konusu ise Paris sefaretî müsteşarlığı tarafından İstanbul'a iletildi.¹³

19 Mayıs 1903 tarihinde Paris sefiri Mehmed Nabi Bey daha önceki raporlarında bahsettiği Fransa'daki dinî cemaatlerle yaşanan mücadelenin daha da sert bir döneme girdiğini Hariciye Nazırı'na haber verdi. Sosyalistler ve Kilise karşıtları hükümet içinde yeterli desteğine sahip olduklarına inanıyorlardı. Onlar ülke genelinde bir çok dinî cemaatin yok edilmesini, ruhanî cemaat okullarının ve müsaade alınmadan açılan küçük kiliselerin kapatılmasını öngören kanunları desteklemeyen ve daha da ötesi reddeden Katolıklara karşı sert davranılması kanaatindeydiler. Hatta Fransız İhtilali'nin hemen ardından Papalık ile imzalanan konkordatonun kaldırılmasının gerekliliğini ve Vatikan ile her türlü münasebetin kesilmesini çok yüksek sesle telaffuz ediyorlardı.

Katolik Kilisesi karşısında iki akım öne çıkıyordu. Bunlar Radikal ve Sosyalist milletvekillerinin patronluğunu üstlendikleri Action isimli gazetenin redaktörü Tery ve eski bir manastır papazı olan Charbonnel isimli bir kişiydi. Bu gazetenin redaktörleri ve destekleyenleri feshedilen bir ruhanî cemaate ait Aubervilliers kilisesini basarak burada bir kilise adamı tarafından verilen vaazı engellediler. Bunun üzerine Kilisede şiddetli bir kavga çıktı ve Katolıklara çok ağır muamelede bulunuldu. 18 Mayıs Pazar günü ise yine Action gazetesi okuyucularına Plaisance Kilisesi'ne gelmeleri yönünde çağrı yaptı. Çünkü

¹³ BOA, Y.MTV, 233/148, 22 Cemaziyelahir 1320/25 Ekim 1902.

burada eski bir cizvitin vaaz etmesini engellemek istiyorlardı. Bu defa Katolik papazlar tarafından tedbirler alındı. Dışişleri Bakanlığı eski kabine şefi Soulange-Bodin ve polis ise bu tehlikeli gidiş hakkında gerekli tedbirler uygulamaya koydular. İbadet sıkıntısız yapılmışsa da çıkışta meydana gelen kavgada çok sayıda sosyalist yaralandı. Ayrıca sokaklara yayılan 2.000 kadar kişi değneklerle dövüldü, çok sayıda polis memuru da dayak yedi. Emniyet müdürü de kafasına aldığı bir darbeyle yaralananlar arasındaydı. Benzeri olaylar Belleville semtindeki Saint Jean Kilisesi'nde de yaşandı. Milletvekili Bos ve belediye meclis üyesi Rozier'nin başını çektikleri sosyalistler Parisliler ve Villette semtinin 150 kadar kralcı komitesi tarafından savunulan kiliseyi istila ettiler. Kavga kilise içine sışradı ve burada sosyalistlere kötü muamelede bulunuldu. Polis kiliseyi yakmayı kafalarına koyan sosyalistleri buradan uzaklaştırarak kavganın devam etmesini engelleyebildi. Mahalli sosyalist komiteler tarafından tahrik edilen din aleyhtarı gösteriler taşradaki Marsilya, Lille, Tours, Troyes, Rennes ve Clermont Ferrand gibi önemli şehirlerde de yaşandı. Fakat oralarda cereyan eden gösterilerde kan akıp akmadığı konusunda haber alınmıyordu. Konkordota meselesi gibi ciddi konuların mecliste görüleceği günlerde böylesine endişe verici kavgaların şiddetinin artması Fransa'da herkesi korkutuyordu.¹⁴

Osmanlı Meclisi'nin Fransa'dan Kovulan Din Adamları Meselesini Görüşmesi

Fransa'dan uzaklaştırılan Cizvit rahiplerin Osmanlı topraklarına kabul edilmemeleri hakkındaki tebligat üzerine bütün rahiplerin gezip dolaşmalarının yasaklanması üzerine bu konuda bazı yeni meseleler ortaya çıktı. Bunun üzerine esaslı tedbirler alınması gerektiği Dahiliye Nezaretine bildirilince Hariciye Nezareti'nden 4 Ağustos 1903 ve 11 Ağustos 1903 tarihlerinde gönderilen tezkereler Meclis-i Vükela'da okundu.

Hariciye Nezareti'nin tezkeresinde Memaliki Şahane'de bulunan Cizvitlerin sayısının çok az olduğu ve Fransa'dan rahiplerin henüz

¹⁴ BOA, HR.SYS., 432/2, lef:13, 19 Mai 1903.

uzaklaştırılmadığı belirtiliyordu. Uzaklaştırma sadece dini ve hayır müesseseleri ile ilgiliydi. İçlerinde alınan kararlara uymak istemeyenlerin buldukları kurumların kapatıldığı, bununla birlikte içlerinden istekte bulunan bazılarının seyahat amacıyla öteye beriye gittikleri de biliniyordu. Gidenlerin buldukları her yerde Fransız tebalığını muhafaza ettikleri, işbu tabiiyetin bahsettiği himaye ve hukuktan istifade etmekteydiler.

Osmanlı topraklarında bulunan hıristiyan müesseselerinin kafi derecede rahipleri, muallimleri vardı ve bunların sayısı sınırlıydı. Sadece vefat veya görev bırakma gibi durumlar dışında bu kurumlarda boş yer bulunmadıkça dışardan adam alınması mümkün değildi. Bu sebepler dışında başka bir bahaneyle gelecek rahiplerin bu kurumlara alınmaları mümkün değildi. Şayet Osmanlı topraklarına gelecek yeni müesseseler kurmak isterlerse men edilmeleri hakkında hükümet serbest bırakıldı. Bu konuda sefarete yapılacak müracaatların kabul edileceği, gerçi bu rahiplerden gelecek olanlar yabancı seyyah konumunda kabul edileceklerdi. Haliyle kabul edilmemelerinin imkan dahilinde olmadığı ve bu konudaki çıkarılan zorlukların kaldırılması eskiden beri Fransa Sefareti tarafından istenmekteydi. Oysa ki bu konuda Padişahın Osmanlı topraklarına gelecek rahiplerin yerleşmemeleri yönünde emri vardı. Dahiliye Nezaretinden gelen tezkere de bunu teyit ediyordu.

Fransa'dan gelmekte olan Cizvit rahiplerin Osmanlı idaresindeki bölgelere kabul edilmemeleri konusunda Padişahın iradesine uygun olarak alınan karar bunların ülkelerindeki cemiyetlerinin dağılmasına nasıl lüzum görülmüş ise Osmanlı topraklarına dahi gelip yerleşmeleriyle bazı sıkıntılara sebep olmaları söz konusuydu. İçlerinden on iki rahibin Fransa bandıralı Ekvator isimli vapurla İstanbul'a gelerek Kadıköy'de Fransa ve Beyoğlu'nda Saint Louis Kiliselerine gittikleri biliniyordu. Eğer bu rahipler kendi sefaretlerinden alınan bilgi doğrultusunda seyahat amacıyla gelmişlerse Osmanlı Devleti'nin herhangi bir yerinde ikamet etmeleri gerekmiyordu. Daha başka türlü bir amaçları varsa Fransa sefaretiyle görüşülüp uygun bir müddet belirlenerek sonuç alınması gerekmekteydi. Şayet bu süre içinde Osmanlı

topraklarını terk etmezlerse iade olunacakları konusu Hariciye Nezareti'ne bildirileceği Meclis-i Vükela'da görüşüldü.¹⁵

Fransız hükümetinde dönemin etkili bakanlarından Emile Combes tarafından ruhanî cemaatlerin eğitim kurumlarının kapatılması konusunda verilen kanun projesi mecliste tartışma çıkardı. Bu kanunun ikinci maddesi özellikle Fransız sömürgelerindeki ve Ortadoğu'daki ruhanî cemaat okullarıyla alakalıydı. Hükümetin kanun teklifi bu okulların ihtiyacı olan personeli karşılamak üzere papaz çömezlerinin yetiştirildiği (noviciat) yerlerin kapatılmasını da öngörüyordu. Haliyle bu madde üzerinde yapılan oylamada Combes'm temsil ettiği bakanlık etkisiz kaldı ve karşı gelen vekiller çoğunluk sağlayarak reddedilmesini sağladılar. Hatta bu tür kurumların iyileştirilmesi için bir teklif verilmesi bir yana kendilerine destek verenler arasında Waldeck-Rousseau hükümetinde Kamu Eğitimi Bakanı olan Leygues gibi önemli isimler de vardı. Leygues konuşmasında yurtdışındaki Fransız konsoloslarının ve ticaret odalarının gönderdikleri raporların milletvekilleri tarafından okunmasını istedi. Zira bütün Ortadoğu bölgesinin ruhanî cemaatlerce ruhsat alınarak açılan okullarla bezendiğini göreceklerini söyledi. Bunları terk etmenin Fransa'nın mirasının bir parçasını terk etmek olacağını, bu sebeple de hükümetin buna hakkı olmadığını ifade etti. Bu okulların Fransa'dan personel ihtiyaçlarını karşılamaları konusu sorulduğunda, bu okulların bağlı ülkeleriyle irtibatlarının devamı için böyle yapıldığını ifade etti. Sömürge Bakanı Doumergue'in hükümetin kanun teklifini savunması fazla önemsenmezken raportör Buisson'a göre Leygues'in papaz çömezi yetiştiren yerlerin iyileştirilmesi teklifi kanunun ölümüne denk bir durumu ifade ediyordu. Fakat sömürgelerden gelen Etienne ve Delonde isimli milletvekilleri de Fransız nüfuzunun menfaati ve millî itibarları için bu iyileştirmenin yapılması talebinde bulundular. Yapılan oylamada Leygues'in teklifi oy çokluğuyla kabul edildi.¹⁶

¹⁵ BOA, MV, n.107/69, 08 Receb 1321.

¹⁶ BOA, HR/SYS., 432/2, lef: 15, 22 Mars 1904.

22 Ekim 1904'ta Fransız Meclisi'nde yapılan oylamada Kilise'nin devletten ayrılması konusundaki kanunun lehinde 88 oy kullanıldı. Bu oylar o günkü oturumda çokluğun sağlanmasına yettiği için kanun kabul edilmiş oldu. Emiles Combes uzun bir konuşma yaparak Fransız İhtilali'nden sonra Vatikan ile Napolyon arasında kabul edilen Konkordota'nın artık geçerliliğini yitirdiğini ve yenisinin yerine tesis edilmesi gerektiğini vurguladı. Ülkesi ile Papalık arasındaki ilişkilerin kopmasına Laval ve Dijon piskoposluklarıyla ilgili cereyan eden olayları tafsilatlı bilgi vererek hatırlatıp hem bu kopuşun gereği hem de Konkordota'nın da geçerliliğini yitirmesi konusunu açık bir dille savundu. Cumhuriyetçi milletvekilleri arasında çoğunluğunun kanaatine göre birçok sebepten dolayı böyle bir kopuş uzun süremeyecekti. Fakat çoğunluk olarak Vatikan'ın Fransa'nın gözünü korkutamayacağı konusunda hemfikir oldukları için hükümetin projesi lehinde oy kullanmışlardı. Emiles Combes bu oylamada büyük bir başarı elde ederek Kilise'nin devletten ayrılması konusunun öncüleri arasında yer almaya başladı.¹⁷

Kilise'nin Devletten Kopuşu Sürecinde Yaşananlar

9 Şubat 1905'te Hükümet tarafından Fransız Meclisi'ne Kilise'nin devletten ayrılması için bir kanun teklifi verildi. Bu kanun büyük ihtimalle kabul edilecek ve böylece eski rejimden yeni rejime de geçilmiş olacaktı. Ancak Kiliselerin devletten ayrılmasını öngören kanunun kabulü bu meseleye düşman olan milletvekillerinin yeteri kadar sayıları bulunması sebebiyle o kadar kolay olmayacaktı. Kaldı ki milletvekillerinin çoğu seçmenlerine bu meseleye karşı geleceklerine dair söz vermişler ve genel seçimlerin çok yaşlaşması sebebiyle bu sözlerini unutmamaları mümkün değildi.¹⁸

10 Şubat günü Meclis'te bu kanunun görüşülmesi esnasında muhalif kanattan bazı milletvekilleri bunun kabul edilmesinde ülke genelinde büyük bir karışıklık çıkmasından endişelendiklerini dile getirdiler. Milli Eğitim

¹⁷ BOA, HR/SYS., 432/2, [ef: 16, 25 Octobre 1904.

¹⁸ BOA, HR/SYS., 432/2, [ef:24, 10 Février 1905.

Bakanı ise bu konuda Rouvier Hükümeti'nin bir vaadi olduğunu ve bunu mümkün olan en kısa zamanda gerçekleştireceğini ifade etti. Parlamentodaki farklı grupların başkanları Kiliselerin devletten ayrılması kanunu için yapılacak oylamanın bütçe görüşmelerinden ve askeri kanunun görüşülmesinden sonra ele alınmasını istediler.¹⁹

Paris'teki Osmanlı sefiri Osmanlı Hariciye Nazırı'na Kilise'nin devletten ayrılması kanununun uzun süre mecliste tartışıldığını bildirdi. Bu meseleyi yakından takip eden birisi olarak Fransız meclisinde genelde ikinci derecedeki konuların ele alındığını, Kilise'nin yetkisi ve dini cemaatlere ait malların devlete intikali gibi iki önemli konunun geciktirildiğini de özellikle belirttikten sonra kendisi bu konuların aceleyle getirilmemeye çalışıldığını kanaatindeydi.²⁰

3 Temmuz 1905'de Kilise'nin devletten ayrılması kanunu mecliste oylandı ve büyük tartışmalardan sonra kabul edildi. Senato da bu projeyi onayladıktan sonra 1 Ocak 1906'dan itibaren yürürlüğe gireceği yönünde kararını verdi.²¹

Osmanlı Devleti Paris sefaretı aracılığıyla Kilise'nin devletten ayrılması konusunda çıkarılan kanunun kabulü ve uygulamaya konulmasını yakından takip etmekteydi. Hatta böylesine önemli bir konunun Fransız kamuoyunda büyük tepkilere sebep olması kaçınılmaz olduğu için Paris'te meydana gelen her olay hakkında İstanbul devamlı bilgi aktarılmaktaydı. Böylece Sadrazam ve özellikle Padişah İkinci Abdülhamid gelişmeleri yakından takip ediyorlardı.²²

Fransız hükümetinin 1789 İhtilâli'nden sonra ilk defa bu kadar ağır şartları hâiz bir kanun çıkararak kendi Kilisesi ile tarihi bağlarını tamamen koparması ülke nüfusunun % 90'ından fazlasını oluşturan Katolikler'den dine

¹⁹ BOA, HR/SYS., 432/2, lef:26, 14 Février 1905.

²⁰ BOA, HR/SYS., 432/2, lef:27, 6 Nisan 1905.

²¹ BOA, HR/SYS., 432/2, lef:28, 4 Juillet 1905.

²² BOA, Y.A.Hus., 500/18, lef:1, 4 Muharrem 1324/15 Şubat 1321.

bağlılıklarıyla bilinenleri tam bir hayal kırıklığına uğrattı. 2 ve 3 Şubat 1906 tarihlerinde Osmanlı Paris sefaretiden bu konu ile ilgili gönderilen iki yazı Hariciye Nezareti'ne ulaşır ulaşmaz bunlar derhal Babıâli'ye verildi.²³ 2 Şubat günü gönderilen ilk yazıda bu kanunun uygulanmaya konmasından dolayı 31 Ocak ve 1 Şubat günü Paris'te çok vahim olaylar yaşandığı haber veriliyordu. İlk olaylar dinî kurumlardaki mevcut malların devletleştirilmesine karşı çıkılmasıyla başladı. Çünkü Kiliselere ve mezheplere ait malların yeni kanun gereğince deftere kaydedilmesi gerekiyordu. Bu amaçla Kiliselere giden emlak memurları değişik firkalara mensup ve bu fırsattan yararlanan bazı milletvekillerinin teşvikiyle galeyana gelen Katoliklerin kayıt işlemlerine karşı direnmeleri üzerine yaşandı. Büyük bir Kilise önünde yaşanan arbede sırasında çok sayıda kişi yaralandığı gibi Millet Meclisi'nde de milletvekilleri arasında sert tartışmalar yaşandı.²⁴

31 Ocak ve 1 Şubat 1906 tarihlerinde Kiliselerin devletten ayrılması kanununun mecliste oylanmasının Paris'te çok büyük olaylara sebep olacağı biliniyordu. Zira kanun gereği pek çok devlet görevlisi derhal dini yapılara doluşarak buralardaki malların envanterini çıkaracak ve ardından bunları devlet sahiplenecekti. Ayrıca mecliste bu kanunun çıkmasına muhalefet eden milletvekilleri bu girişimi bir fırsat olarak değerlendirdiler. Onların tahrik ettikleri Katolikler şiddetli tepki göstermeye başladılar. Paris'in önemli semtlerinden Saint Germain mahallesindeki Sainte Clotilde kilisesi önünde meydana gelen bir kavga esnasında çok sayıda insan öldü. Muhafazakâr kanada mensup milletvekillerinden Romel bu gelişmelerden polisi suçlayarak olayların böylesine bir taşkınlığa dönüşmesinde kusurları olduğunu iddia etti. Bu olaylar Paris'in birçok mahallesinde yaşandığı gibi taşranın farklı şehirlerinde tekrarlandı.²⁵

²³ BOA, Y.A.Hus., 500/18, lef:2, 3 Muharrem 1324/14 Şubat 1321.

²⁴ BOA, Y.A.Hus., 500/18, lef:3, 2 Şubat 1906.

²⁵ BOA, HR/SYS., 432/2, lef:29, 2 Février 1906.

Fransa'daki bu gelişmelerle ilgili olarak 3 Şubat tarihinde gönderilen yazıda ise bir gün önce gönderilene ilave olarak Paris'te 31 Ocak'takinden daha şiddetli olayların yaşandığı haber verildi. İkinci olayda şehrin en kalabalık mahallerinden birinde bulunan Grou Caillou Saint Pierre Kilisesi zabıta tarafından muhasara edilince, Kilise içerisinde bulunan o bölgenin halkı ile bunlarla birlikte hareket eden eski fikir adamları ve tanınmış siyasetçilerden devletin idaresinde geçmişte görev alanlar zabıtalara karşı şiddetli bir şekilde mukavemet ettiler. Polis müdürü Lépine onları etkisiz kılmak için kapıları kırılıp içeriye su sıkmak için tulumbacıları çağırdı. Bunun üzerine iki tarafta silah kullanınca derhal polis tarafından tutuklama emri verildi. Sonunda emlak memurları Kiliseye girmeyi başarırken içerdekiler de derhal tahliye edildiler. Toplam 37 kişi gözaltına alınırken, diğerleri ise serbest bırakıldı. Ahkonganlar arasında başta Rochefoucauld Kontu, Harcourt Kontu, Julien de Latour, Gaston Méry, Roger Lambélin ve De Remiller gibi toplumda epeyce saygınlığı bulunan kimseler vardı. Le Baron Xavier Reille gibi bazı milletvekilleri yaptıkları heyecanlı konuşmalarıyla zabıtalara şiddetle karşı çıktılar. Markiz Mac-Mahou gibi bir bayan korkusuzca göstericilerin arasına katılabildiği gibi onun etrafında toplanan kadınlar, yaşlı adamlar ve her yaştan insan kanunun uygulanmasını engellemeye çalıştılar. Zabıta silaha sarılarak halkı dağıtabildi. Yaralılar ya hastanelere veya evlerine götürüldüler. Askeri kaymakamlıktan emekli Marki Aubigny yüzünden yaralandığı halde Kilise dışına sürüklendiyse de yaşanan gerginlik etraftaki halkın müdahalesiyle sakinleşti. Notre Dame de Lorette, Saint Sulpice ve La Trinité gibi Kiliselerde de etraflarındaki mahallelerde oturan halk tarafından işgal edilme girişiminde bulunulmuşsa da zabitanın müdahalesiyle bunların da önüne geçildi. Buralarda da bazı kişiler tutuklandı. Paris Başpiskoposunun gerilen ortamı yatıştırıcı sözleri tahriklerin önüne geçmişse de o dönemde yapılacak parlamento seçimleri siyasetçilerin bu konudaki yönlendirmelerini önleyemiyordu.²⁶

²⁶ BOA, Y.A.Hus., 500/18, lef:4, 3 Şubat 1906; BOA, HR/SYS, 432/2, lef:30-31, 3 Février 1906.

Paris'teki Osmanlı Sefareti Fransa'da yaşanan bu olayların etkisinin sadece bu ülke ile sınırlı kalmadığını biliyordu. Bu yüzden alman tedbirlerin bir sonucu olarak yeni kanunun uygulanmaya konmasıyla birlikte okulları kapatılıp kendileri yurtdışına çıkarılan ruhanî cemaatlere mensup rahiplerin Osmanlı ülkesine girmeleri Padişahın iradesiyle yasaklandı. Belki başta İstanbul olmak üzere bazı önemli şehirlere gelmeleri muhtemel olan rahiplerin gelişinin önüne geçilmesi düşünülse de bu işle görevle zaptiye memurları yasağı genelleştirip her ne olursa olsun Osmanlı'nın bütün vilayetlerine gelenlere uygulamaktaydılar. Hatta Kudüs'e ziyaret için gelip geri dönecek olanlar da bu yasaktan etkilendiler. Bu sebeple zaptiye memurlarının bundan böyle gelen rahiplerin kimliklerini ve ne amaçla geldiklerini iyi tespit etmeleri istendi. Çünkü Fransa'dan kovulan rahiplerin Osmanlı topraklarına gelmemeleri için son zamanlara kadar pasaportlarına vize verilmemesi konsoloslara bildirilmişti. Buna rağmen bazı rahiplerin geldikleri tespit edilince durum tekrar Paris'teki sefaretten soruldu. Verilen cevapta bu rahiplerin ülkeden kovulanlar olmadıkları ve sadece ziyaret için gelip geri döndükleri, diğer taraftan Osmanlı ülkesindeki okullarında görev yaparken Fransa'ya giden bazı rahipler ise hastalık ve başka sebeplerden dolayı geri dönmemişlerdi. Onların yerine derslere girmek üzere Fransa Hariciye Nazım'ının Osmanlı sefirinden ricası üzerine bunlardan Osmanlı topraklarına girişlerine izin verilmesi istenenler vardı. Bu sebeple Fransa'dan kovulan rahiplere uygulanan vize yasağının devam ettiği, sadece özel izinle bazı rahiplerin geri dönmek şartıyla seyahatte bulunduğu, diğerlerinin de öğretmenlik yapmak üzere Fransız Hariciye Bakanlığı'nın özel talebi doğrultusunda geldikleri anlaşıldı.²⁷

9 Şubat 1906'de Paris Sefareti bu kanununun uygulanması sırasında çıkan olayları İstanbul'a bildirmeye devam etti. Fransa'da en gergin anlar Paris'te yaşanırken taşrada başkentteki kadar aniden olaylar çıkmadı. Ama meclisteki Katolik siyasetçiler bu kanunun uygulanmaması için tahriklere giriştikleri için taşrada bir müddet sonra çalkalanmaya başladı. Öyle ki 8 Şubat günü tarihi eserleriyle meşhur olan ve hükümet başkanlarının seçilmesi için

²⁷ BOA., Y.MTV., n.234/11, 01 C 1320/22 Ağustos 1918.

kongrelerin tertip edilmesi münasebetiyle siyasetin kalbinin attığı yerlerin başındaki Versailles'm kalabalık mahallelerinden birisinde bulunan Saint Symphorien kilisenin içerisinde ve etrafında en az on bin kişi toplanarak büyük bir gösteri yaptı. Kanunun çıktığı günden itibaren yaşanan olayların en kanlısı bu gösteri oldu. Çok sayıda yaralı arasında vali de bulunmaktaydı, fakat yarası ağır değildi. Jandarmalar kanun aleyhindeki gösterileri sakinleştiremediler. Bunun üzerine Versailles'da bulunan askeri birliklerden yardım alarak Katoliklerin mukavemetine son verildi. Epeyce gösterici tutuklandı ve haklarında hemen adli işlem başlatılarak daha o akşam içlerinden bir aydan iki yıla kadar hapis cezasına ve 200 franktan 500 franka kadar para cezasına çarptırılanlar oldu. Paris'in yanı başında bir şehir olan Versailles'da meydana gelen olaylar endişe vermekteydi. Zira bu son olayların henüz sükûnete yeni kavuşan başkentteki havayı da yeninde tahrik etmesinden endişe edildi. Özellikle mecliste bulunan Katolik grubu ileri gelenlerinin o günlerde yapılacak seçimlerde halkın dini duygularını yeniden tahrik etmesinden çekinilmekteydi.²⁸

Katolik dünyasının manevi lideri Papa Fransa'da Kilisenin devletten ayrılması konusunda çıkarılan kanuna papazların ve bütün Fransız Katoliklerinin hükümetin istediği yolda ilerlememelerini tavsiye etmekteydi. Hatta devlete itaat etmemeleri gerektiği yönünde bir kanaat açıklaması büyük bir gelişme olarak algılandı. Bunun üzerine piskoposlar da kendi aralarında toplanarak 1881 ve 1901 yıllarında çıkan kanunların kendileri için bir takım haklar tanıdığını, ama 1905 yılında çıkan kanunun ise kendileri için zararlı olduğunu bildirdiler. Vatikan kanun karşısındaki tavrını daha da sertleştirerek bu yeni kanuna uygun kurulacak dini yapılanma içindeki derneklerin varlığını kabul etmeyeceğini duyurdu. Kiliselerle bir anlayış ortamı arayan Fransız hükümeti Eğitim Bakanı Briand vasıtasıyla Katoliklerle ibadetlerini yerine getirmelerinde toplumun hukukuna saygılı olmaları ve yıllık toplantıları hakkında bir rapor vermeleri şartıyla anlaşabilecekleri kendilerine iletildi. Hükümet çıkardığı kanunun amacının dine karşı yok edici bir darbe olmadığını,

²⁸ BOA., Y.A. Hus., n. 500/49, 10 M 1323/21 Şubat 1321; HR/SYS, 432/2, İef:32, 9 Février 1906.

ibadet hürriyetinin temin edileceğini belirtirken Katolik milletvekilleri yine de bu kanunun kabulünü değişik vesilelerle karışıklık çıkarmak için kullanıyorlardı.²⁹

Kilisenin devletten ayrılması ile ilgili kanun büyük tartışmalar ve yaklaşık bir yıl devam eden çok sayıda olayın ardından 12 Aralık 1906 günü yürürlüğe girdi. Kanunun emrettiği üzere ilk olarak Katoliklerin manevi lideri olan Papalıkla irtibatları koptu. Ardından Fransız piskoposlarla Vatikan'ın gayri resmi bir şekilde bağlantısını devam ettiren Monseigneur Moutaguini Mirabello'nun Fransa dışına çıkarılmasına karar verildi. Yanındaki bütün evraklara, muhabere belgelerine, her milletten yabancı yüksek rütbeli papazlarla yazışmalarını ihtiva eden mektuplarına, Kiliselerin devletten ayrılmasına hakaret eden yazışmalarına el konuldu ve kendisi de özel muhafızlar eşliğinde İtalya sınırına kadar götürülerek sınır dışı edildi. Bu girişim de Fransa'da büyük gürültü koparınca konsey başkanı amacının herkesi kanuna itaat ettirmek olduğunu, aksi takdirde Katolıklara savaş açmadığını, ancak kanuna karşı gösterilen sert direnişlerinin hükümeti sert tedbirler almaya sevk ettiğini açıklama ihtiyacı hissetti.³⁰

22 Aralık 1906'da Sefir Mehmed Nabi Bey Fransa'daki din işleri konusunda Hariciye Nazırı Ahmed Tevfik Paşa'ya hitaben Kilise'nin devletten ayrılması kanunu ile ilgili daha önce yazışmalar yaptığını bir kere daha hatırlatan bir yazı gönderdi. Bu yazıda 21 Aralık günü Parlamento'ya imzalanmak üzere sunulan dini hayatın yeniden düzenlenmesi ve Kilise'nin mallarının intikali ile ilgili son projenin milletvekilleri kamarasında oylandığı da haber veriliyordu. Milli Eğitim Bakam Briand'ın bu projesi 166 muhalefet oyuna karşı 413 oyla kabul edildi. Ancak Parlamento tarafından kanunun kabulünün Katolik mezhebiyle çatışmayı anında tahrik edeceği endişesi de göz önünde bulunduruluyordu. Dinin yaşanması konusunda hukuki işlemlerin Belediye konseylerine verilmesinin, Kiliselere tayin edilen polis ve buralarda

²⁹ BOA, HR/SYS, 432/2, lef:33-34, 10 Février 1906.

³⁰ BOA., HR.SYS, 432/2, lef:35-36, 12 Décembre 1906.

bulunan malların tamamının mahalli idarelere devredilmesi ülke genelinde büyük kavgalara sebep olacağı da kesindi.

Vatikan'ın emirlerini takip eden Katolikler asli hürriyetlerinden hiçbirini terk etmek istemediler. Bir de bunların direnişinin kendilerini nereye sevk edeceğini öngörmek zordu. Bu genel meselelerin ortasında Marsilya'daki Grek kilisesinde özel bir durum bütün mahalli idarecilerin dikkatinden kaçmadı. Bu şehirde yaşananlar hakkında Paris Osmanlı sefirinin de bilgi almasına sebep oldu. Sefir Marsilya'daki Osmanlı konsolosundan bu gelişme hakkında bilgi istediğinde onun sorumluluk alanındaki bu olayı takip etmediğini öğrendi. Bunun üzerinde Fransız Dışişleri Bakanhğı'na müracaat etti. Kendisine verilen cevapta bu kilisenin her hangi bir ruhanî cemaate ait olmadığı, bu sebeple bizzat yetkilinin Myre Saint Nicolas Kilisesi papazı Kayata'ya bakanlığın emrini ileterek bu kilisenin mallarına el koyma işleminin kaldırıldığı ve eskiden olduğu gibi burada dini hayatın devam edeceği bildirildi. Çünkü bu Kilise Osmanlı vatandaşı Hristiyanlara ait olduğu için buna el koyamayacakları anlaşıldı.³¹

Din meselesi üzerine Fransız piskoposlarının yaptıkları açıklamalar da Fransız Millet Meclisi'nde yeni sıkıntılara sebep oldu. Kanunun uygulanması konusunda eksiklikler bulunduğu için Clémenceau gibi önde gelen milletvekilleri sert tenkitler yönetmekteydiler. Ülkede din konusunda 20. yüzyılın başında yaşanan sıkıntılar kolay halledilemeyecek konumdaydı. Papa özellikle ibadetle ilgili konularda din adamları yanında bu anlaşmanın altında valilerin, belediye başkanlarının imzası bulunacak olursa bu takdirde bütün Fransa genelinde papazlarına ibadeti durdurma emrini vereceği tehdidinde dahi bulundu.³²

Fransa'daki piskoposlar tarafından ortak bir beyannamenin yayınlandığı bir dönemde bu ülkede yaşanan dini meselelere dair Osmanlı Meclisi

³¹ BOA., HR.SYS, 432/2, tef:37, 22 Décembre 1906.

³² BOA., HR.SYS, 432/2, tef:38-39, 31 Janvier 1907.

Mebusanı'nda da konuşmalar yapıldı ve bunlar yüzünden yeni tartışmalar çıktı. Konkordato'nun feshinden sonra Fransa'da mezheplerin işlerini yürütüş biçimlerini düzenleyen yeni bir nizamname yapıldı.³³

SONUÇ

Devlet ile Kilise arasındaki ilişkileri düzenleyen 1905 yılındaki ayırım kanunu sadece Fransız toplumunu etkilemekle kalmadı. Aynı zamanda bu ülke ile yakın münasebetleri bulunan Osmanlı Devleti'ni de yakından ilgilendirdi. Çünkü yeni kanuna itaat etmeyen ruhanî cemaat mensubu rahip ve rahibeler ülkelerini terke zorlandıklarında Osmanlı topraklarına da sığınmaları söz konusu oldu. Ancak bu girişim oldukça sınırlı tutularak sadece Osmanlı sınırları içindeki mevcut Kiliselere ölen papazların veya ülkelerine kesin dönenlerden açılan kadrolara lazım olan din adamları ve okullarda ortaya çıkan öğretmen açığını kapatmak şartıyla sınırlı tutuldu. Toplu bir kabule müsaade edilmemesinde temel sebep kanunun çıkarılmasından önce gelenlerin faaliyetlerinin Osmanlı topraklarında belli bir huzursuzluğa yol açmış olmasıydı.

³³ BOA, Y.A. Hus, 509/20, lef: 1-3, 07 Muharrem 1325/20 Şubat 1907.